

Perspektiv på värdet av fisk

Ekonomiska effekter och samhällsekonomiska värde av lokalt förankrat fiske

John Armbrecht, PhD.

Projektägarens förord

Rapporten ”Perspektiv på värdet av fisk” är producerad av John Armbrecht handelshögskolan i Göteborg.

Rapporten har tagits fram inom ramen för projektet ”Fiskeresursen – hur kan den fördelas”. Strömstads kommun är genom förvaltningsorganisationen Samförvaltning Norra Bohuslän, projektägare. Projektet finansieras av Fiskeområde Bohuslän.

Rapporten bidrar till att ge en samhällsekonomisk analys av fiskets betydelse. Författaren svarar själv för rapportens slutsatser och rekommendationer. Projektet har använt delar av underlaget till sin slutrapport som finns att ladda ner på www.samforvaltningnorrabohuslan.se

Samförvaltning Norra Bohuslän
22 december 2014

Erland Lundqvist

Syftet med denna rapport är att beskriva värdet av lokalt (förankrat) fiske. Rapporten tillämpar ett samhällsekonomiskt perspektiv vilket innebär att värde tolkas som samtliga positiva och samtliga negativa effekter som lokalt fiske skapar för ett samhälle. Välfärd och livskvalitet snarare än finansiella effekter är av intresse i en sådan kalkyl.

Ett samhällsekonomiskt perspektiv gör ingen skillnad om ett värde återspeglas i pengar eller som glädje i någons hjärta. Samhällsekonomisk analys inkluderar ekonomiska effekter som ökad sysselsättning men också mjukare värden som exempelvis glädje, identitet eller sociala värden.

Implicit betyder det att värdet av ett fångat kilo räkor inte kan avspeglas i marknadspriset som räkorna betingar. Samhällsvinster som skapas i form av ökad efterfrågan bland lokala underleverantörer samt förädlingsindustrier måste också beaktas.

De intäkter som skapas av att den lokala fiskeresursen lockar besökare och turister vilka i sin tur skapar direkta, indirekta och inducerade effekter bör också ingå i en samhällsekonomisk kalkyl. Dessutom är det rimligt att anta att fiskare, lokalbefolkningen och turister finner lycka och glädje (dvs. positivt upplevelsevärde) i att fiska eller på annat sätt njuta av lokalt fiskad fisk.

Aspekten som kanske väger tyngst i en samhällsekonomisk analys är betydelsen som lokalt fiske har i termer av icke-brukarvärde. Icke-brukarvärde avser värdet som en resurs (lokalt fiske) har oberoende av eventuella upplevelser. Vi kan exempelvis tänka oss betydelsen av lokalt fiske för den lokala kulturen och identiteten. Ur detta perspektiv har fiske en central roll i många utav Bohusläns fiskekommuner och fiskelägen.

Innehållsförteckning

1. FISK: EN SAMHÄLLSRESURS	4
2. RAPPORTENS DISPOSITION.....	5
3. PENGAR, VÄRDE & UTILER.....	5
3.1 SAMHÄLLSEKONOMISKA UTGÅNGSPUNKTER	6
3.2 KONSUMENTÖVERSKOTT	6
4. BRUKARVÄRDE.....	8
5. FISKENS FINANSIELLA VÄRDE	8
6. FISKEN SOM DEL AV TURISMUPPLEVELSEN	11
6.1 DIREKTA EFFEKTER.....	12
6.2 INDIREKTA OCH INDUCERADE EFFEKTER.....	12
7. ICKE-BRUKARVÄRDE.....	13
7.1 LOKALT FISKE SOM KULTURELL RESURS OCH ICKE-BRUKARVÄRDE.....	14
8. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER	15
9. REFERENSER	18

1. Fisk: en samhällsresurs

Allmännyttiga varor och tjänster beskriver en kategori resurser som ägs samhälleligt och inte privat. Fisk är en sådan allmännyttig resurs. I princip ligger äganderätten hos allmänheten, men äganderätten övergår från det allmänna till det privata när fisken fångas: fiskaren får äganderätten vilket möjliggör uteslutande från konsumtionen. Resursen har, till synes, gått från att vara en allmännyttig resurs till att vara en privat resurs. Denna privata resurs kan säljas via marknader och inbringa vinster eller konsumeras av fiskaren och bidra till glädjande upplevelser (Hanley & Barbier, 2009).

För att undvika ett okontrollerat och kortsiktigt nyttjande av fiskeresursen har fiskerättigheter, fiskelicenser och kvoter införts. Dessa underlättar en hållbar förvaltning av fiskebestånden och säkerställer tillgång till fisk som livsmedel (Vattenmyndigheten, 2014).

Begränsningen, förvaltningen och kontrollen av fiske genom kvoter är av lokalt, regionalt och nationellt intresse. Ansvariga beslutsfattare bestämmer över kvotstorlekar, vem som ska erhålla kvoter och under vilka förutsättningar kvoter fördelas. Inte bara att utan också till vem kvoter fördelas är centralt. Frågan om överförbarheten av fiskekvoter har blivit aktuell, både i Sverige och EU. Detta medför flera konsekvenser eftersom resursen vid sidan av sitt värde som livsmedel och del i ett ekosystem också skapar samhälleliga värden. Möjliga samhällsekonomiska konsekvenser bör därför beskrivas om systemet hur fiskekvoter fördelas förändras.

För yrkesfiskare som har en licens, blir konsekvensen av införandet av överlåtbara kvoter ett val mellan fortsatt fiske eller avyttring av kvoten. En koncentration av kvoter med färre, större fiskebåtar som följd är ett sannolikt scenario. Detta scenario innebär att fartyg i ökad utsträckning får sin hemmahamn i större orter samt att fångsten också landas i sådana större (central-) orter.

Framtida generationers möjligheter att någon gång i framtiden förvärva denna kvot och bli aktiva fiskare är minimal. Detta i sin tur påverkar fiskets och fiskens förankring och betydelse för lokalsamhället. Kommuners, regioners och samhällens identitet, självbild och image kommer att påverkas liksom de upplevelser turister kan tänkas ha när de besöker platsen. Fördelningen av kvoter påverkar således också den lokala, regionala och nationella ekonomin.

Skapat värde diskuteras i denna rapport ofta generellt och ibland hypotetiskt. Men det finns idag tillförlitliga och träffsäkra vetenskapliga värderingsmetoder för att mäta enskilda och det sammanlagda värdet av resurser som fisk (Garrod & Willis, 2001).

Målet med denna rapport är att läsaren ska få en förståelse för vad som inom samhällsekonomisk analys avses med värde och hur detta värde förhåller sig till en traditionell ekonomisk-finansiell betraktelse av värde. Vidare är syftet med rapporten att beskriva möjliga samhällsekonomiska konsekvenser av införandet av överlåtbara fiskekvoter.

2. Rapportens disposition

I nästa avsnitt (3.) beskriver rapporten skillnaden mellan samhällsekonomiskt värde och finansiella effekter. Relevansen av pris som indikator för värde och begreppet konsumentöverskott diskuteras i detta sammanhang. Under avsnitt fyra (4.) beskrivs värden som relaterar till att fiskeresursen brukas och upplevs. Dessa värden beskrivs som brukarvärden. Därefter (5.) följer en beskrivning av fiskens finansiella värde och ekonomiska effekter. Det finansiella värdet kan delas upp i direkta effekter som skapas av att fisk fångas och säljs. Även effekter för underleverantörer och förädlingsindustrier beskrivs. Under nästföljande avsnitt (6.) beskrivs sedan det finansiella värdet som skapas genom turism. Under punkt sju (7.) beskrivs icke-brukarvärden som främst uppfattas av lokalbefolkningen och inte direkt är knutna till nyttjandet av en resurs. Istället återspeglar icke-brukarvärden betydelsen individer tillskriver bevarandet av en resurs för att: 1) de någon gång i framtiden själva vill nyttja den, 2) framtida generationer ska ha tillgång till den, och 3) den existerar som del av vårt ekologiska och biologiska ekosystem. Rapporten avslutas med en sammanvägning (8.) av viktiga samhällsekonomiska värden som diskuterats.

3. Pengar, värde & utiler

Erkända ekonomer som Adam Smith, Jeremy Bentham, Alfred Marshall och John Stuart Mill undvek förstärkt nog att diskutera ekonomi i kronor och ören utan föredrog i stället det teoretiska begreppet utiler (Bentham, 2000). På detta sätt kunde man undvika den felvärdering i pund och shilling som sker på en marknad av kommersiella skäl. En duktig försäljare kan ju få ett helt annat pris än en sämre försäljare av samma tjänst. Dessutom är ju ofta ett kommersiellt pris starkt knutet till de kostnader man har för produktionen. En util skall i stället återspegla det "rena verkliga värdet" som t.ex. en fiskeupplevelse har oberoende av vad det kostade att producera fiskeupplevelsen och oberoende av vad man betalade för denna upplevelse.

Utiler som det "rena obefläckade" måttet på ekonomiskt värde har idag tyvärr kommit i skymundan. En förklaring till att utiler idag sällan används är den utveckling som skedde under senare delen av 1900 talet då ekonomer arbetade fram metoder för att översätta utiler till kronor. En fördel med detta är att om utiler såväl som kostnader uttrycks i samma enhet kan man ställa värdet av det skapade emot en marknadsbaserad kostnad för att skapa det. Detta värde i kronor av utiler kallas betalningsvilja och kan via ekonomiska metoder mätas direkt och indirekt. Detta sätt att mäta värdet av output, dvs. det skapade, görs inom den del av den ekonomiska vetenskapen som kallas samhällsekonomisk analys eller på engelska Cost Benefit Analysis.

3.1 Samhällsekonomiska utgångspunkter

Antar man att ett land, en region eller en kommun förfogar över en bestämd mängd resurser, så innebär effektivitet att resurserna används på bästa sätt (Barr, 2004). I föreliggande fall kan vi tänka oss att fiskresursen ska användas på det mest effektiva sättet (Freeman, Herriges, & Kling, 2014).

I en privatekonomisk analys riktas fokus mot de intäkter och kostnader som är av finansiell karaktär och som påverkar en individs eller ett företags resultat- och balansräkningar, till exempel försäljningsintäkter, investeringskostnader och kostnader för förbrukningsmaterial. Dessa ekonomiska effekter påverkar också samhällets (finansiella) välfärd (Mattsson, 1988).

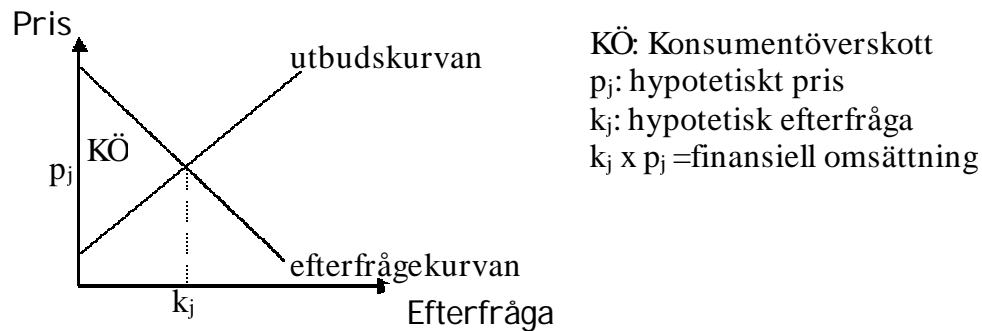
I ett samhällsekonomiskt perspektiv är man emellertid inte enbart intresserad av finansiell välfärd utan välfärd i en bredare bemärkelse (Garrod & Willis, 2001). Därför inkluderas inte bara finansiella effekter av en resurs (fisk), utan allt värde som skapas för individer och som på ett positivt eller negativt sätt påverkar samhällets välfärd.

Resurser ska på lokal, regional och nationell nivå användas för samhällets bästa. Det innebär att resurser ska användas för att maximera den samhälleliga välfärden. Välfärd har olika betydelser i olika sammanhang men definieras från ett samhällsekonomiskt perspektiv, som en sammanvägning av individers nyttor. Allmänt refereras denna välfärd också till som levnadsstandard eller livskvalitet (Mattsson, 1988).

3.2 Konsumentöverskott

I regel konsumerar individer varor och tjänster om det förväntade värdet är lika med eller överstiger priset. Det innebär att priset (och således också den finansiella transaktionen) sällan återspeglar värdet av en resurs.

Konsumentöverskott beskriver skillnaden mellan det upplevda värdet och pris. Tankarna kring konsumentöverskott härstammar från Dupuit som 1844 publicerade Marshalls koncept som bygger på att brukarvärdet (utility) är mätbart (Throsby, 2001). Eftersom nyttan av varje ytterligare produkt minskar om konsumtionen ökar, och eftersom priset endast återspeglar nyttan av den sista producerade enheten, överstiger produkters totala nytta priserna för dessa.

Figur 1: Konsumentöverskott (jfr Mattsson, 1988)

Figur 1 kan användas för att beskriva fiskares eller turisternas (brukares) värdering av en upplevelse samt konsumentöverskottet som uppstår i samband med upplevelsen. Ytan under efterfrågekurvan beskriver hela upplevelsevärdet (vid pris noll). Ytan $k_j \times p_j$ beskriver den finansiella omsättningen och $KÖ$ beskriver konsumentöverskottet vid pris p_j . Vi bör förstå konsumentöverskottet som ett värde som konsumenter upplever men inte behöver betala för. Konsumentöverskottet som värde är lika viktigt som värdet konsumenter betalar för, med skillnad att de inte behöver betala för det. I princip vore de dock beredda att göra det. För att förstå hela värdet av konsumtionen måste vi därför beräkna hela upplevelsevärdet, också konsumentöverskottet (Mattsson, 1988).

Allmänt uttrycker förändringen i konsumentöverskott hur människors välbefinnande påverkas om priser och/eller konsumtionen förändras. Varor och tjänster bör tolkas i bredaste möjliga mening, så att exempelvis nyttigheter som naturen tillhandahåller också inkluderas. Det är centralt att inte enbart se på flödena av fiskens nyttigheter, utan även hur nyttjandet påverkar fiskens och naturens kapacitet att (re-)producera nyttigheter i framtiden. Vid exempelvis ett alltför hårt nyttjande av ett ekosystem kan systemets förmåga att tåla störningar (dess resiliens) förändras negativt (Söderqvist, Hammer, & Gren, 2004).

Ur beräkningssynpunkt spelar det stor roll om de varor och tjänster som påverkas är föremål för prissättning på någon marknad eller inte. Kultur eller ekosystemtjänster, inklusive fiskeresursen är ofta inte marknadsprissatta. Detta innebär givetvis inte att de inte är värdefulla. De skapar dock inte nödvändigtvis direkta ekonomiska effekter i form av en omsättning som genereras av sålda entréavgifter eller varor och tjänster. Men genom att tillämpa värderingsmetoder kan värdet och konsumentöverskottet som uppstår beräknas.

4. Brukarvärde

Utredningen "Fritidsfiske och fritidsfiskebaserad verksamhet" (Fiskeriverket, 2008) är en utav få rapporter som angriper fiske från ett samhällsekonomiskt perspektiv. Rapporten sammanfattar tidigare studier som beskrivit fiskets brukarvärde i termer av fritidsfiskets samhällsekonomiska värde i Sverige. Totalt sett fiskar ca 1 miljon svenskar på sin fritid. Värdet som skapas av denna aktivitet motsvarar ca 2,5 miljarder kronor vilket är ett bruttovärde på ca 2500 kronor per år och fritidsfiskare. Kostnaderna i samband med fiskedagarna (dvs. finansiella effekter) motsvarar ca 1,7 miljarder kronor. Det samhällsekonomiska nettot, dvs. det sammanlagda konsumentöverskottet (värde minus kostnader) uppskattas till ca 750 miljoner kronor. Sammantaget genererar svenska fritidsfiskare en direkt omsättning på 1,25 miljarder kronor.

Fiskeriverkets rapport beskriver Skagerack som ett område med hög andel fritidsfiske. Totalt sett 1,1 miljoner fiskedagar genomfördes 2006 varav ca 70 000 dagar av turister. Den i särklass vanligaste fångsten för fritidsfisket är makrill som år 2006 utgjorde mer än 80% av totalfångsten. Även öringen är en viktig art. För endast något decennium var torskfisket det viktigaste fisket. Skulle en återhämtning av kusttorsken ske genom olika förvaltningsåtgärder öppnar sig enligt utredningen helt nya möjligheter för fritidsfisket och i synnerhet turismen längs den svenska kusten.

En utav rapporterna som ingår i sammanfattningen beskriver Bohus-området. Studien som genomförts i detta område baseras på 1999-års siffror. Enligt studien skapar varje fiskedag i Bohusregionen ett värde på 296 kronor. Detta värde inkluderar ett konsumentöverskott på 56 kronor. Räknat på helårsbasis (dvs. 1,1 miljoner fiskedagar under 2006) skapas ett skattat samhällsekonomiskt värde för Bohus-kusten på 325 miljoner kronor. Konsumentöverskottet uppgår till 6 miljoner kronor (Fiskeriverket, 2008).

Utöver brukarvärdet som beskrivits ovan, uppstår för lokalbefolkningen och tillresta besökare upplevelser som indirekt skapas av fisk. Exempel på upplevelser som indirekt skapas är kulinariska upplevelser, doften från nyfångad fisk, åsynen och inköpet av lokalt fångad fisk, m.m.

5. Fiskens finansiella värde

Försäljning av landad fisk skapar direkta ekonomiska effekter i form av omsättning genom försäljning av landad fisk. Utöver den direkta omsättningen påverkar lokalt fiske underleverantörers och förädlingsindustrins möjligheter till ökad omsättning positivt.

Den nyligen publicerade rapporten "Balansen mellan fiskeflottan och tillgängliga fiskemöjligheter" (Vattenmyndigheten, 2014) beskriver hur: 1) den landade mängden

fisk; 2) det landade värdet; och 3) fiskarnas lönsamhet (mätt i finansiella mått) utvecklats det senaste decenniet. Rapporten konstaterar att fiskeriverksamheten sedan 2008 visar minskade mängder (i kg) men att värdet av det som landas ökar. Prisökningar i det pelagiska fisket samt för räkor och kräfter har bidragit till denna utveckling. Arterna som totalt sett genererar störst intäkter (baserat på landningsvärde) är: torsk, sill, skarpsill, kräfta och räka. Även om priset per kg vildfångad torsk minskat och påverkat många småskaliga fiskare, har fiskare av framförallt kräfta och räka gynnats. År 2013 landades cirka 178 tusen ton fisk till ett värde av totalt drygt 1,1 miljarder kronor. Det skapade värdet på 1,1 miljarder kronor blir i senare antingen 1) vinster för fiskaren, 2) löner, 3) pengar som betalas till underleverantörer och 4) skatter.

Underleverantörer och förädlingsindustri

En analys av fiskens finansiella värde ska inte enbart omfatta det direkta bidraget utan också värdet som skapas inom andra sektorer. Begreppen "uppströms" och "nedströms" länknings är relevanta. Uppströms länkning beskriver den verksamhet som stödjer fisket. Leveranser av materiel och tjänster till fiskare är exempel på sådan stödverksamhet. Dessutom finns en ibland omfattande verksamhet som tar emot och förädlar fisken. Den verksamheten kallas nedströms länkning. Både uppströms och nedströms länknings bidrar till ökat förädlingsvärde, ökade inkomster och sysselsättning. I varje led uppstår också läckage innebärande att en del av omsättningen läcker ut ur ekonomi eftersom vissa varor och tjänster måste importeras till ekonomin¹. Det begränsar hur stor del av omsättningen står underleverantörer till förfogande.

I figuren nedan åskådliggörs produktionskedjan som har anknytning till fisket. Aktörer kan ligga innanför eller utanför kommunen/region där fisken fångas och/eller landas (Cai, Leung, & Mak, 2006).

Figur 2: Förädlingspotential av landad fisk i andra led (Ekstrand, 2007)

Fiskets betydelse för underleverantörer varierar. Ju större omsättningen på fisk är desto större omsättningen för underleverantörer (och förädlingsindustrin). Att summera omsättningen i varje led innebär emellertid en dubbelräkning av effekterna. Förädlingsvärdet snarare än omsättningen är ett mått på ekonomiska effekter. Förädlingsvärdet är ett mått på det överskott som kvarstår efter alla rörliga kostnader (utom löner och kapitalersättningar) har subtraherats från intäkterna. Förädlingsvärdet ska med andra ord täcka kapitalkostnader, andra fasta kostnader och lönekostnader.

¹ Läckage beskrivs nedan

Intäkterna ska även täcka återinvesteringar som skapar möjligheter i framtiden (Jacob, Farmer, Jepson, & Adams, 2001).

Tabell 1 visar några exempel på uppströms och nedströms länkningar som skapas av småskaligt fiske. Många tjänster och produkter som efterfrågas av fiskeribranschen tillhandahålls av små eller mikroföretag i närheten och ofta på landsbygden. Dock kan fiskeredskap och bränsle tillverkas längre bort men levereras och förädlas genom lokala företag.

Uppströms aktiviteter	Nedströms aktiviteter: Bearbetning/ förvaring/Marknadsföring/handel
Underhåll och vidareutveckling av fiskefartyg t.ex. arbeten i trä, glasfiber eller skrov, underhålla av motorer och maskiner, m.m.	Investeringar i design, konstruktion, utrustning, marknadsföring, m.m. (t.ex. inköp, hyra eller leasing av mark, byggnader, fasta kostnader för bearbetning/lagring av utrustning)
Investeringar i fiskeredskap, t.ex. garn, trålar, rist, utmärkningsredskap etc.	Variabla kostnadsposter som knivar, trä för rökning, is för konservering av produkter, lådor för emballage, salt för torkning, Transport t.ex. från landningsplatser eller handlare, eller till privat eller grossist orter/klienter, investeringar i fordon
Bränsle och smörjmedel, t.ex. bensin för utombordsmotorer, diesel för inombordsmotorer, motorolja	Finansiella tjänster, t.ex. krediter och tillhandahållande av finansiering för att täcka uppstartsinvesteringskostnader och eventuella likviditetsproblem
Is för bevarandet av fångster ombord på fartyg, och fisklådor för lagring och sortering av fångsterna	Arbetskraft används för att skära ren, röka, torka, etc. fiskprodukter.
Finansiella tjänster, t.ex. krediter och tillhandahållande av finansiering för att täcka uppstartsinvesteringskostnader och eventuella likviditetsproblem	

Tabell 1: Uppströms och nedströms aktiviteter som påverkar förädlingsvärdet (Cai et al., 2006)

Studier visar att flera uppströms och nedströms länkar skapar betydande effekter gällande arbetstillfällen. Antalet personer sysselsatta genom uppströms och nedströms länkningar är ofta större än de som sysselsätts direkt via fisket.

Med hänsyn till fiskens direkta finansiella effekter samt betydelse för underleverantör och förädlingsindustrin finns det utifrån ett kommunalt och landsbygdsperspektiv starka ekonomiska argument att eftersträva småskaligt fiske. Utifrån ett lokalt perspektiv är det också attraktivt att knyta underleverantörer och förädlingsindustrin till orten för att minska det finansiella läckaget ut ur ekonomin i form av nödvändiga import.

En fördel med småskaligt fiske är att fiskare registrerar, bedriver och underhåller sin verksamhet lokalt. Dessutom landar småskaliga fiskare sin fångst i större utsträckning i mindre fiskelägen, istället för exempelvis Göteborg. Därmed ges möjlighet till att bevara

en levande industri av underleverantörer och förädlade verksamhet ute på landsbygden. Detta är positivt både för Sverige och landsbygden.

6. Fisken som del av turismupplevelsen

Kommunerna längs den Bohuslänska kusten är utifrån ett turistiskt perspektiv destinationer med nationell och internationell dragningskraft. Turismen är en betydande näringsgren som via full- eller deltidstjänster försörjer delar av lokalbefolkningen.

Fiskeresursen har direkt påverkan på turismen (Andersson, Armbrecht, & Lundberg, 2007, 2008) eftersom många turister väljer att resa uteslutande eller i huvudsak för fiskets skull. Dessa turister kan benämnas fisketurister eller turister med fritidsfiske som huvudsaklig reseanledning. Enligt en studie genomförd av Fiskeriverket spenderade denna typ av turister sammanlagt 64 000 dagar i Skagerackområdet. Detta motsvarar sex procent av Sveriges samtliga fisketurister. Ytterligare 7 000 dagar spenderades i samma område med fiske som sekundär reseanledning.

Sammanlagt spenderar fisketurister totalt ca 800 miljoner kronor i Sverige. Skageracks relativa andel av denna turismrelaterade omsättning är 6%, motsvarande 48 miljoner kronor. De genomsnittliga utgifterna per fisketurist och dag anges vara ca 714 kronor (Fiskeriverket, 2008).

Utöver fritidsfiske har Bohuslän en attraktionskraft som indirekt grundar (Andersson et al., 2007) sig på fiskeresursen. Många orter i Bohuslän har växt fram och utvecklats i havets och fiskets närhet. Den autentiska, lokala kulturen där fiske är en betydande faktor spelar en stor roll. Att flanera förbi de äldre husen i trånga kullerstenbelagda gränder som leder ner till gnekande fiskebåtar är bilder som etsar sig fast hos varje person som någon gång besökt dessa orter. Utifrån ett nationellt perspektiv anses den maritima besöksnäringen vara ett av de främsta tillväxtområdena för svensk turism (tillväxtverket.se). Bohuslän anses vara en av de mest konkurrenskraftiga svenska destinationerna och har av Tillväxtverket utsetts som en av fem "hållbara turistdestinationer med internationell konkurrenskraft" i Sverige².

Även om det är svårt att isolera turisternas resemotiv så spelar fiskeresursen en central roll för besöksnäringen. Vare sig turister fiskar, handlar mat, äter på restaurang eller ser fiskebåtarna ligga vid kajen spelar fisk en central roll i upplevelsen. Till och med hus, bryggor, fiskebodas, arkitektur, ja hela byar som är tillkomna på grund av fiskeresursen. Det är troligt att fiskens indirekta attraktionskraft, mätt i kronor och ören är mycket

² Regeringen/Näringsdepartementet N2012/508/ENT

större än den direkta attraktionskraften av fiske (dvs. fisketurister). Med utgångspunkt i att fiskeresursen är del av reseanledningen särskiljer forskningen tre typer av effekter.

6.1 Direkta effekter

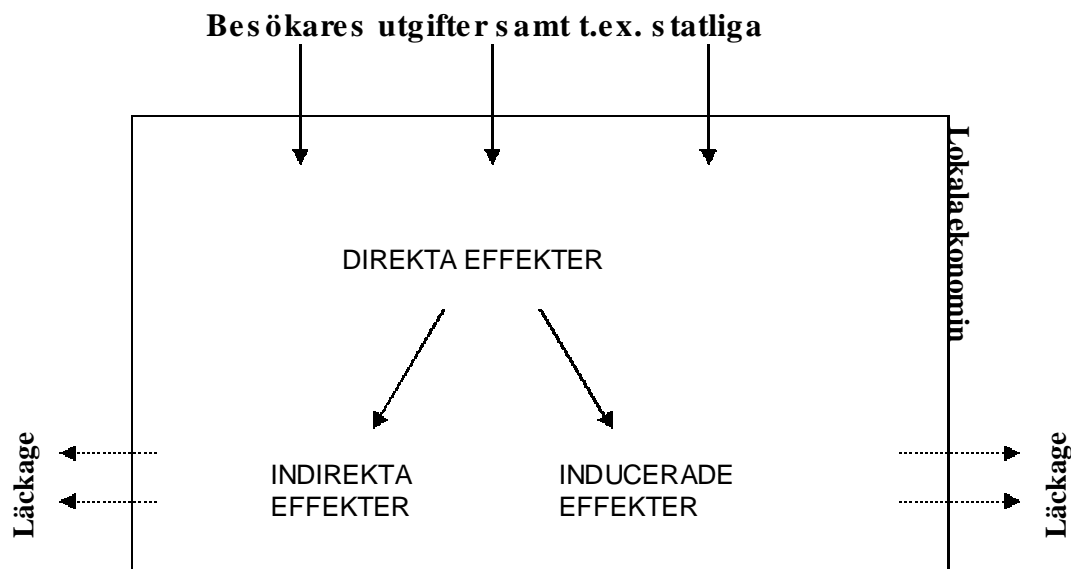
Lokala och tillresta besökare spenderar pengar på destinationen. Intressant från ett (lokalt) perspektiv är pengarna som strömmar från en ekonomi till en annan. Intressant är således pengar som spenderas av personer som inte bor i den "lokala ekonomin". Om person A som är bosatt på destinationen A spenderar pengar hemma har detta en marginell betydelse i termer av ekonomisk tillväxt (Garrod & Willis, 2001). Om besökare B spenderar pengar i ekonomi A är dessa pengar däremot ett inflöde, dvs. nya pengar som bidrar till ekonomisk tillväxt och kallas för direkt ekonomisk effekt. Direkta effekter är bl.a. turisternas utgifter för logi, mat, shopping, m.m.

6.2 Indirekta och inducerade effekter

Direkta effekter ökar efterfrågan och omsättningen hos underleverantörer som i sin tur måste köpa in fler varor och tjänster. Som följd ökar sysselsättningen och nettolönen. Nettolöneökningen är ofta en fråga om nyanställningar eller övertimmar.

Ökade löner skapar i sin tur inducerade effekter. Inducerade effekter kan beskrivas som en resurs påverkan på den regionala ekonomin genom ökat mervärde i form av nettolöneökning, bruttovinstökning, ökad import samt ökade statliga och kommunala inkomster främst genom skatter (Andersson & Samuelson, 2000).

I vilken utsträckning inducerade och indirekta effekter får genomslag i en ekonomi beror på ekonomins storlek och struktur som till exempel tillgång på lämplig arbetskraft och varor/tjänster. Indirekta och inducerade effekter bildar multiplikatoreffekten men reduceras av läckage ut ur ekonomin exempelvis om anställda inte bor och spenderar sina pengar i den lokala ekonomin (Mules & Dwyer, 2005).

Figur 2: Input-output modellens huvudbegrepp (jfr Mules & Dwyer, 2005)

Om det inte finns tillräckligt många stödfunktioner kommer det i större grad att uppstå läckage ut från den lokala ekonomin genom import av varor eller tjänster. Brist på kvalificerad arbetskraft eller lämpliga underleverantörer leder ofta till ökat läckage. Lokal ekonomisk tillväxt uppstår när inkomstflödet är större än läckaget.

För en ekonomi, exempelvis en kommun, ligger en utmaning i att arbeta för att så många steg av värdeskapande, dvs. förädlingen, som möjligt ligger inom kommunens gränser. Att underlätta företagsetableringen, skapa lokala mötesplatser och öka kunskap/utbildning inom förädling är några möjliga åtgärder som kommuner kan arbeta med. Vissa kommuner går längre och etablerar konkreta samarbetsprojekt som exempelvis evenemang eller festivaler för att en lokal råvara ska kunna paketeras (och förädlas) av företag som helst är verksamma inom kommunen. Det har visat sig att rätt paketering och historia (storytelling) avsevärt kan påverka värdet som konsumenter upplever samt deras betalningsvilja. Exempel på paketering som till synes lyckats inom Bohuslän är att fiska och äta hummer eller plocka och förtära ostron.

7. Icke-Brukarvärde

Även om värdet av lokalt fiske i termer av finansiella effekter, attraktionskraft eller upplevelser är betydande, speglar de inte till fullo fiskets betydelse i samhället. Icke-brukarvärden beskriver de värden som en resurs skapar oberoende om individer väljer att nyttja resursen. Ett samhällsekonomiskt värde av lokalt fiske är exempelvis värdet som skapas då framtida generation har tillgång till resursen. Detta värde motsvarar begreppet bequest value eller *arvedel*. Mitchell och Carson (1989) beskriver bequest value som ett värde som uppstår när någon ser ett värde i att bevara tillgången till en resurs för att kunna nyttjas och upplevas i framtiden av framtida generationer.

Ett annat begrepp som beskriver ett ekonomiskt värde av fisk är existensvärde. Existensvärde innebär att det finns ett värde i själva existensen av en resurs. Altrustiska motiv är aktuella i detta sammanhang då värde också kan uppfattas för att någon annan kan känna lycka och tillfredställelse av att en resurs finns. Freeman et al. (2014) lyfter fram värde som fisken har eftersom den är en del av ortens och jordens biologiska mångfald. En resurs är således inte enbart betydelsefull i sig själv utan också som del av ett större system, ekosystemet. Nyttjandet av och eventuella risker gällande exempelvis fiskeresursen ses inte bara som en fara mot resursen i sig utan också mot eko- och biosystemet den ingår i.

Utöver arvedel och existensvärde så anses optionsvärde utgöra en tredje typ av värde som tillhör icke-brukarvärdet (Hanley & Barbier, 2009; Hanley, Spash, & Cullen, 1993). I relation till fiske kan vi tänka oss att optionsvärde kan beskrivas som värdet av att bevara möjligheten att en dag i framtiden kunna nyttja en resurs. Nyttjandet kan ta olika former och innebära upplevelser i form av fiske eller konsumtion men också att kommersiellt nyttja fiskeresursen.

Viktigt att anmärka är att icke-brukarvärdet existerar både bland personer som har nyttjat resursen (fiskare, turister, besökare, etc.) och bland personer som inte har nyttjat resursen. Nyttjandet eller närheten till en resurs är således ingen förutsättning för att individer ska finna den värdefull och kunna tänka sig betala för att den ska bevaras. För att kunna förstå värdet av en resurs, måste således alla individers värderingar inkluderas för att bestämma fiskens existens-, options- och arvedelvärden.

7.1 Lokalt fiske som kulturell resurs och icke-brukarvärde

Kultur avser folkets gemensamma kunskaper, inklusive kunskap om språk, historia, mytologi, religion, världsbild, värderingar, beteendemönster, samt former av sociala, ekonomiska, politiska och religiösa organisationer (McGoodwin, 2001). Kultur och kulturella mekanismer är därför särskilt närvarande i många aspekter av fiskesamhällen. Kulturen i fiskesamhällen är oftast resultatet av ackumulerade upplevelser och erfarenheter som formas av händelser och förändringar som i sin tur påverkar dessa samhällen över tid.

Att bevara småskaligt fiske är en viktig del av att skapa, utveckla eller upprätthålla självkänsla på individnivå. Bland människor som bor i fiskesamhällen, framförallt fiskare, finns det ofta en djup stolthet över sin yrkesidentitet som fiskare och en motsvarande hängivenhet till fiske som livsstil. Fiske kräver en hög grad av självständighet, självtillit, risktagande och arbete utomhus som ofta har en utmanande karaktär. Dessutom är fiskaryrket inte bara en viktig markör för självidentitet och individuell stolthet, men också ett värde som inte enbart kan mätas i ekonomiska termer (Pollnac, 1988).

Bevarandet av lokalt fiske spelar roll för den gemensamma kulturella identiteten och känslan av gemenskap. Även om denna känsla på kort sikt är svårare att mäta jämfört

med exempelvis en direkt ökning av hushållens inkomster, har kulturella effekter såsom lokal identitet, ökad delaktighet, välbefinnande och kollektiv och individuell självkänsla en betydande effekt för individers upplevda livskvalitet och samhällets ekonomiska utveckling.

8. Slutsatser och reflektioner

Rapporten tillämpar ett samhällsekonomiskt perspektiv vilket innebär att värde måste tolkas som samtliga positiva och negativa effekter som lokalt fiske skapar. Välfärd, upplevelsevärden och livskvalitet snarare än finansiella effekter är av intresse. En övergripande kategorisering av värdet som en resurs skapar i ett samhälle delas upp i brukarvärde och icke-brukarvärde (Garrod & Willis, 2001). Brukarvärde återspeglar värdet av att resursen nyttjas och upplevs. Icke-brukarvärde beskriver resursens värde oberoende av om individer nyttjar eller upplever den. Att bevara resursen för framtiden och som del av ett kulturellt arv är exempel på icke-brukarvärden.

I offentliga kontexter bedöms värdet av en resurs dock traditionellt inte ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. I synnerhet inte om det handlar om beslut hur resursen ska brukas eller förvaltas. Istället tillämpas som beslutsunderlag marknadsbaserade och ekonomiska kalkyler som i antal arbetstillfällen eller BNP-förändringar vägleder beslutsfattare. En fördel med samhällsekonomiska kalkyler är docka att de via brukarvärdet inkluderar dessa ekonomiska effekter, men ger beslutsfattare mer information, bland annat om vem som får del av värdeförändringen.

Utöver ett bredare perspektiv har samhällsekonomisk värdering en annan fördel gentemot ekonomiska effekter. Fördelen kan illustreras genom att vi tänker oss att en kommun förfogar över 10 miljoner kronor. Om kommunen investerar i att låta lokala entreprenörer gräva en stor grop och sedan fylla igen den skapar detta avsevärda ekonomiska effekter, till och med betydande multiplikatorer om lokala företag anlitas. Men om vi stirrar oss blinda på ekonomiska effekter förstår vi inte skapat värde, vilket inte torde vara stort i föregående exempel. Om kommunen istället arrangerade en festival kunde festivalen skapa oförglömliga upplevelser, omsättning (ekonomiska effekter) och social och kulturell sammanhållning (icke-brukarvärde).

Ett samhällsekonomiskt perspektiv förespråkar att resurser på lokal, regional och nationell nivå användas för samhällets bästa. Det innebär att resurser ska användas för att maximera den samhällsliga välfärden, inte enbart ekonomiska effekter som endast är en del av värdet. Samhällsekonomisk analys har således också en filosofisk dimension där värdet av finansiell tillväxt inte är viktigare, dvs. prioriterad relativt andra värden som ej handlas på marknaden. Samhällsekonomiska kalkyler är demokratiska eftersom alla värdering ska beaktas men också eftersom marknadsbaserade värden inte anses vara överlägsna sociala, kulturella eller miljörelaterade värden.

Att enbart ta de arbetstillfällena eller inkomster dessa arbetstillfällen skapar som mått på värdet av lokalt fiske framstår som problematiskt. En person som arbetar med något han eller hon uppskattar är sannolikt beredd att få mindre betalt än en person som har ett jobb som inte är glädjeskapande. Även om ett lägre betalt jobb och eventuellt en lägre produktivitet inte är lika bra för ekonomin, kan samhället må bra av att människor har jobb de "värdesätter". Glädjen med jobbet kan sägas bli en del av lönen. Rapporten om "Småskaligt kustnära fiske i Bohuslän"³ tyder på detta fenomen.

Inför en framtid där fördelningen av kustnära fiskekvoter kan komma att förändras, kan även de samhällsekonomiska effekterna som skapas av lokalt fiske förändras. Yrkesfiskare som idag har en licens till fiske får med införandet av överlåtbara kvoter ett val mellan fortsatt fiske eller avyttring av kvoten. Flera fiskare har i en nyligen publicerad rapport (Småskaligt kustnära fiske i Bohuslän) indikerat att de vill fortsätta sin verksamhet under givna förhållanden. Detta borgar dock inte för att situationen förblir densamma även i framtiden, i synnerhet om licenser blir säljbara och fiskare som äger en licens närmar sig pensionsåldern. Sannolikt kommer flera fiskare på sikt sälja sina licenser.

En koncentration av kvoter med färre, större fiskebåtar som följd är ett sannolikt scenario. Scenariot innebär att båtar i ökad utsträckning registreras samt att fångsten landas på annan ort. Sannolikt koncentreras landningen också allt mer. Om så är fallet kommer lokala underleverantörer och förädlingsindustrier påverkas negativt på grund av deras perifera lokalisering relativt landningen. Möjligtvis kan delar av den negativa påverkan vägas upp genom att koncentrationer kan vara positiva för en den nationella ekonomin på grund av effektivisering och lägre priser för konsumenter. Den här utvecklingen säger dock inget om det skapade (samhällsekonomiska) värdet. Lokalt producerad mat och lokalt fångad och landad fisk skapar ett värde bland konsumenterna som de ofta vill betala för. Ett ökat antal producenter av närproducerade varor och tjänster vittnar om denna trend.

En annan aspekt som måste ingå i diskussionen är hållbarhet. Förvisso skapar en koncentration av fiskelicenser och ökat effektivitet förutsättningar för ekonomisk hållbarhet. Den ekonomiska hållbarheten kan eventuellt också kombineras med miljörelaterad hållbarhet då övervakningen ter sig enklare. Dock påverkar koncentrationen av fiskelicenser andra parametrar som exempelvis hur långt fisken transporteras eller hur den maritima miljön vårdas.

Vid sidan om ekonomisk och miljörelaterad hållbarhet måste hänsyn tas till social och kulturell hållbarhet. Fiskare som främst fiskar lokalt har sannolikt en större motivation att nyttja resursen långsiktigt för att bevara dess tillgänglighet för sina barn och framtida generationer. Traditioner och seder bevaras och utvecklas inför framtiden och förutsättningar för en kultur, baserad på lokala resurser skapas.

³ www.vgregion.se

Ur ett konsumentperspektiv skapar flera hållbarhetsrelaterade aspekter kostnader inom produktionen och/ eller förädlingen. Priset per konsumerat kilo fisk ökar. Även det är en problematisk trend, är allt fler medvetna konsumenter beredda att betala för dessa positiva värden.

I turistiska sammanhang är Bohuslän en utav få destinationer i Sverige som har potentialen att bli en destination med internationell dragningskraft. Den lokala kulturen, maten och den naturliga miljön är viktiga komponenter av turistprodukten som lockar många besökare. Ur ett regionalekonomiskt perspektiv är turism positivt eftersom det innebär nya pengar in i ekonomin som kan skapa nya arbetsplatser. Ur ett nationalekonomiskt perspektiv är turism än mer positivt eftersom turisternas konsumtion innebär att de betalar mervärdesskatt på de varor och tjänster de konsumerar (för andra exportvaror är detta inte fallet). Förändrade förutsättningar i fördelningen av fiskekvoter hotar därmed att äventyra viktiga värden för den existerande turistprodukten och påverka den regionala och nationella ekonomin negativt.

En koncentration av fiskelicenser kan ur ett samhällsperspektiv innebära att framtida generationers möjligheter att någon gång i framtiden förvärva denna kvot och bli aktiva fiskare minskar. Detta påverkar fiskets och fiskens förankring och betydelse för lokalsamhället. Kommuners, regioners och samhällens identitet, självbild och image kommer att påverkas. Detta argument är kanske ett utav de tyngsta och har bäring på lokalsamhällets livskvalitet, attraktivitet som bostadsort, turistort, m.m. På så vis har fiske en central roll i många utav Bohusläns fiskekommuner och fiskelägen även om endast en relativt liten del av befolkningen faktiskt själva fiskar eller ens upplever lokala fiskeprodukter.

END

9. Referenser

- Andersson, T. D., Armbrecht, J., & Lundberg, E. (2007). Tillväxt genom turistnäringen - Rapport om svensk och internationell forskning avseende evenemangsturism m.m. SOU 2007:32. Stockholm: Edita Sverige AB.
- Andersson, T. D., Armbrecht, J., & Lundberg, E. (2008). Impact of Mega-Events on the Economy. *Asian Business & Management*, 7, 163-179.
- Andersson, T. D., & Samuelson, L. A. (2000). Financial Effects of Events on the Public Sector Evaluation of Events: Scandinavian Experiences. New York, NY: Cognizant Communication Corporation.
- Bentham, J. (2000). An Introduction to the principles of morals and legislation. Kitchener, Ont.: Batoche.
- Cai, J., Leung, P., & Mak, J. (2006). Tourism's Forward and Backward Linkages. *Journal of Travel Research*, 45(1), 36-52. doi: 10.1177/0047287506288869
- Ekstrand, J. (2007). Fiskets ekonomiska betydelse för Simrishamns kommun: Högskolan i Kristianstad.
- Fiskeriverket. (2008). Fritidsfiske och Fritidsfiskebaserad verksamhet. Västra Frölunda: Intellecta DocuSys.
- Freeman, A. M., Herriges, J. A., & Kling, C. L. (2014). The measurement of environmental and resource values : theory and methods.
- Garrod, G., & Willis, K. G. (2001). Economic valuation of the environment: methods and case studies. Cheltenham: Edward Elgar.
- Hanley, N., & Barbier, E. (2009). Pricing nature: cost-benefit analysis and environmental policy. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Hanley, N., Spash, C. L., & Cullen, R. (1993). Cost-benefit analysis and the environment. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Jacob, S., Farmer, F. L., Jepson, M., & Adams, C. (2001). Landing a Definition of Fishing Dependent Communities: Potential Social Science Contributions to Meeting National Standard 8. *Fisheries*, 26(10), 16-22. doi: 10.1577/1548-8446(2001)026<0016:ladofd>2.0.co;2
- Mattsson, B. (1988). Cost-benefit kalkyler. Göteborg: Esselte studium/ Akademiförl.
- McGoodwin, J. R. (2001). Understanding the cultures of fishing communities: A key to fisheries management and food security: Food & Agriculture Org.
- Mitchell, R. C., & Carson, R. T. (1989). Using surveys to value public goods: the contingent valuation method. Washington, DC: Resources for the Future.
- Mules, T., & Dwyer, L. (2005). Public Sector Support for Sport Tourism Events: The Role of Cost-benefit Analysis. *Sport in Society*, 8(2), 338 - 355.
- Pollnac, R. B. (1988). Social and cultural characteristics of fishing peoples. *Marine Behaviour and Physiology*, 14(1), 23-39. doi: 10.1080/10236248809378691
- Söderqvist, T., Hammer, M., & Gren, I.-M. (2004). Samverkan för människa och natur : en introduktion till ekologisk ekonomi. Lund: Studentlitteratur.
- Throsby, C. D. (2001). Economics and culture. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vattenmyndigheten, H.-o. (2014). Balansen mellan fiskeflottan och tillgängliga fiskemöjligheter: Rapport från ett Regeringsuppdrag. Göteborg: Björn Risinger.